

„nőttön nő tiszta fénye...”

Bevezető

Ha már SZÉCHENYI akadémiajának épületében voltam 2017 novemberében – aminek egyik egykori főtitkára, ARANY János így gondolt híres versében az alapítóra –, úgy döntöttem ezt a piciny, de fontos és mértéktartó idézetet választom ennek az emlékkonferencia-beszámolónak címéül. A tanácskozással az öt éve elhunyt ENYEDI György akadémikusra, a társadalomtudósra, a közgazdászra, a geográfusra, a Nemzetközi Földrajzi Unió és a Magyar Tudományos Akadémia egykori alelnökére, a Regionális Kutatások Központjának intézetalapítójára, a XX. századi magyar társadalomföldrajz meghatározó egyéniségére, művelőjére, a nála fiatalabb generációk igazi és felejthetetlen tanítómesterére, professzorára emlékezett meg egy sajátos kutatóközösség.

A kétórányi tanácskozás szerintem méltó volt az életműhöz. Egykori kollegái és pályatársai idézték fel Enyedi professzor munkásságnak egy-egy fontos mozzanatát, témáját, meghatározó hatású tudósi gondolatait, igen dinamikus, a mai kor követelményeinek megfelelően, jól illusztrált, tartalmas, negyedórányi kis emlékező előadásokkal. Azt hiszem eleget tettek a már emlegetett Arany hitvallásának, akinek a Széchenyi emlékére írt versének egyik szakasza így szól:

„Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető *eszmévé* finomul,
Mely fennmarad s **nőttön nő tiszta fénye**,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.”

Az emlékkonferenciáról

A tudományos konferencia előadásainak diáit minden, az Enyedi életmű iránt mélyebben érdeklődő kollega megtekintheti az MTA KRTK RKI honlapján⁵⁰. Így ezen beszámoló-ismertető készítőjének talán megadatik az a lehetőség, hogy inkább a benyomásairól írjon, főleg a ma is fájóan hiányzó Enyedi György pályaképéről, s persze napjainkig frissen ható gondolatairól. Töprengve arról, hogy a következő fél évszázadban vajon lesz-e szakterületünknek ilyen tudású, nemzetközi elismertségű és hatású személyisége, ami talán attól is függ, hogy mennyien ismerik őt, hányan olvassák kiváló stílusú írásait a jövőben? Sőt, mit lehet tőle – akár ma is – a kollegái és tanítványai révén a most előadott munkákból tanulni, átvenni, netán alkalmazni.

Enyedi György aktív kutatói pályája több mint fél évszázadot ível át. S van e pályának – mint a konferencia előadásaiból kiderült – néhány olyan különösen fontos alappontja, amelyek egyrészt a tudományos munka sikeres végzéséhez, másrészt tanításhoz, valamint a kollegialitáshoz, a kutatóközösségekben való tevékenységekhez kapcsolhatók. Ezek úgy vélem, nem minden tanulság nélkül való dolgok a következő kutatói generáció számára sem. Megtudhattuk (ismét), hogy az eredményes pályakezdéshez követhető, szilárd elveket valló, igényes Mesterekre van szükség. MARKOS György (és részben ERDEI Ferenc) volt az, aki a fiatal Enyedi György eredeti tehetségét felismerte és a pályán való elindulását támogatta. Az első sikerekhez azonban szüksége volt hallatlan szorgalmára, kitartására, s egészen briliáns nyelvtudására (elsősorban lengyel, angol, francia). Majd a kezdetektől a pálya végéig tartó

⁵⁰ http://www.rkk.hu/hu/vezeto_hirek/enyedi-gyorgy-emlekules-budapest-2017-november-22.html

folyamatos egyetemi tanításra (Gödöllő, Debrecen, Montpellier, Budapest, Pécs), hiszen rendre az érdeklődő a fiatalok elé állni... Az más. Ez folyamatos kihívást jelentett számára is. Igen. Ő nagyon szerette ezt a kölcsönös örömmel járó tudásátadást, s nemcsak a katedrán, hanem a volt intézeteinek munkamegbeszélésein, csoportos vitáin, vagy a terepen, különösen lazább keretek között, kirándulásokon is. Széles spektrumú és igényes tudása mellett kiváló előadókészsége, humora, humánus, barátságot sugárzó személyisége, a vele találkozót szinte érdeklődéssel figyelő, néha kérdező lénye is erősen hatott munkatársaira, tanítványaira, hallgatóira követőire. Azt gondolom, hogy mindezek a világra való nyitottsággal, valamint mély tudományos és emberi kíváncsiságával együtt alapozták meg azt a szép és sokakra erőteljes hatást gyakorló, példaadó pályát, amit munkássága révén ma is igen nagyra becsülünk, s tekinthettünk vissza rá az Akadémia nagytermében.

A sok száz megjelent publikációja, magyar és idegen nyelven közreadott könyve, írása közül nehéz kiválasztani e hosszú és sikeres tudományos életút valódi mérföldköveit. Szerintem ezt az igazán nem könnyű feladatot jól oldották meg a tanácskozás szervezői. Szó esett a két óra alatt pályakezdéséről (KOROMPAI Attila), munkássága társadalomszemléletéről, annak mélységéről (TIMÁR Judit), az urbanizáció sajátos és kivételes alföldi mezővárosi példájáról (BELUSZKY Pál), a magyar geográfia nemzetközi hírnevét folyamatosan építő műveiről (LUX Gábor Enyedi *Kelet-Közép Európa gazdaságföldrajza* című könyvéről⁵¹ beszélt), a regionális tudomány(-ok??) helyzetéről és művelésének elveiről, sőt újdonságairól, (RECHNIZTER János, NEMES-NAGY József). Végül pedig arról, amiről érdekes módon keveset beszéltünk Vele róla hajdanán (még azok is, akik sokat dolgoztunk együtt Enyedi professzorral): a közpolitikai örökségéről (PÁLNÉ KOVÁCS Ilona). Talán ebből az egyszerű felsorolásból is kitűnik, érdemes megnyitni az első oldalon citált honlapot, s bár sajnos az előadásokról nem készült videofelvétel, az elhangzottak gondolatgazdagságából minden érdeklődő számára kitűnik: valóban méltó módon idézték fel volt kollegái, tanítványai Enyedi György emlékét.

Néhány dia az emlékülésről

Talán szokatlan, amit most teszek, de talán egyszer és végre valahára rá lehetne szoknunk a modern internetes publikálásnak arra a lehetséges módszerére, ami az előadásokon használt diák sajátos interpretációjára alapoz, természetesen épp olyan figyelemmel a szerzői hivatkozásokra, mintha egy hagyományos tudományos publikációról lenne szó.

Timár Judit előadásában közösen végiggondolhattuk Enyedi munkásságának talán legfontosabb lényegét, azt, hogy milyen megközelítésekben, szemlélettel és milyen lépésekben haladt előre a területi különbségek vizsgálatában, a falu és a város-kutatásokban, az ember és környezete bonyolult kölcsönhatásait boncolgatva.

⁵¹ Egy történet szerint a könyv, illetve részletei angolul és oroszul is megjelentek. Moszkvában persze kihagyták belőle azt a „híres” ábrát, amelyen Enyedi György a második világháború utáni kényszer-áttelepítéseket mutatta be az érintett országok és népek szerint.

A társadalomszemlélet interpretációjának analitikai kerete

Az interpretáció szubjektivitása, részlegessége

Timár Judit

timarj@rkk.hu

1. ábra. (Forrás: Timár Judit: Egyedi György társadalomszemlélete c. előadása http://www.rkk.hu/rkk/conference/2017/Enyedi_emlekkonferencia/Timar_Judit.pdf)

Enyedi Györgyöt mindig világosan megfogalmazott tudományos kérdések izgatták, olyanok, amelyek benne voltak a mindenkori „világföldrajz” fő tudományos áramában (például 12 évig vezette a Nemzetköz Földrajzi Unió Modern falu-modern vidék projektjét). A kérdései pl. „Van-e szocialista urbanizáció?” majd az erre, vagy más esetekben például a társadalmi problémákra adott válaszai is gyakran „nagyot szóltak” (pl. *Falvaink sorsa* című könyve). S nemcsak a több ezer hivatalos hivatkozás jelzi ezt, hanem az Ő, szinte egyértelmű és egyöntetű tudományos megbecsültsége is. Akadémiai székfoglalója vagy közgyűlési nagyelőadásai – amelyeket mindig interdiszciplináris tudáskészletéből épített fel – jelentős hatással voltak a magyar területi tervezésre, illetve a rendszerváltás után formálódó új és fokozatosan intézményesülő regionális politika kialakítására is. Többször hangoztatta: a kutatónak nem a napi aktualitásokkal kell foglalkozni, hanem olyan témákkal, amelyek egy két évtized múlva lesznek/lehetnek fontosak. Igazán ezért valós szakmai élmény akár ma is újraolvasni például a *Regionális folyamatok Magyarországon* című 1996-ban megjelent kis kötetét.

Ha az alábbi diára felvázolt gondolatokat átfutjuk, láthatjuk, hogy milyen szellemesen foglalta össze Enyedi György örökségét Nemes-Nagy József, az ELTE professzora.

Az Enyedi-örökség három eleme

A „multidiszciplináris tudáskészlet”

- A teljes területi kutatói kört átfogó jegy, a „multiság” fokozataival
- A regionális tudományon belül következmény: „Regionális tudományok – Regionális tudomány” kettősség

A városközpontú világkép

- Világ- és európai trend a tudományban és a fejlesztéspolitikában is
- Globális és belső (hazai) polarizáló üzenetet is hordoz
- „Város” – „Régió”

Tradíció, modernizáció, posztmodernizáció

- Nem a „nyelv”, a módszertan, hanem a minőség a meghatározó
- Kulcsmomentum: nem hullhat ki a „szótárból”
- a (tárgan értelmezett tartalmú társadalmi) TÉR

2. ábra. (Forrás: Nemes-Nagy József: Területi kutatóink – kutatási területeink c. előadása http://www.rkk.hu/rkk/conference/2017/Enyedi_emlekkonferencia/Nemes_Nagy_Jozsef.pdf)

Nem hallgatta el, sőt inkább „kiélezte” azt a vitát, ami évtizedek óta tart a társadalomföldrajz, a regionális gazdaságtan, a térbeli modellezés és más, a teret is kutató társadalomtudományok között. Enyedi többször leírta, elmondta, szerinte a regionális tudományok interdiszciplináris tudáskészletet jelentenek (igényelnek), míg Nemes-Nagy (és mások) szerint a regionális tudomány önálló diszciplína, a társadalmi tér jelenségeinek adekvát vizsgálatára. Szerintem az örökségnek ez a „vitás része” is nagyon termékenyen hatott minden érintett tudományterületre. S ezt Enyedi György már említett, több mint három évtizeddel ezelőtti akadémiai intézetalapítása is igazolta. Ha ugyanis a különböző tér(-egységek) környezeti, gazdasági, települési, társadalmi problémáinak feltárásán, eltérő szemlélettel és módszerekkel ugyan, de együtt dolgozik közigazdász, jogász, szociológus, történész, néprajzos, tervezőmérnök, matematikus, geográfus, akkor az nagyon impulzív, inkluzív és sikeres tud lenni a regionális térbeli világ valóságának és lehetséges jövőképeinek feltárásában. Ehhez persze, ahogy a fenti dián is olvashatjuk, Enyedi György nyomán, mindig az elvégzett kutatások minősége volt a meghatározó fontosságú. Nemes-Nagy előadásában – nyilván komoly gyűjtőmunka nyomán – azt is bemutatta, hogy ma hazánkban körülbelül 400-an művelik aktívan a területi kutatásokat. Az alábbi táblázatban látható számok és arányok is beszédesek, érdekesek, s lévén e sorok írója az „első oszlopban” lévők közül való, már nyugodtan ide írhatom: talán reménykeltőek.

„Aktív területi kutatók (2017)”				
	Generációk			
	„Szocializmus” (-1989)	„Átmenet” (1990-2000)	„21. század” (2001-)	Együtt
Teljes minta	110 (28%)	116 (29%)	172 (43%)	398
Ebből: férfi	78	87	112	277 (70%)
nő	32	29	60	121 (30%)
A mintában: társ.földrajzos	41	46	66	153 (38%)
regionalista	25	42	74	141 (35%)
más társtud	44	28	32	104 (27%)

3. ábra. (Forrás: Nemes-Nagy József: Területi kutatóink – kutatási területeink c. előadása http://www.rkk.hu/rkk/conference/2017/Enyedi_emlekkonferencia/Nemes_Nagy_Jozsef.pdf)

Szándékosan utoljára hagytam Pálné Kovács Ilonának Enyedi György közpolitikai örökségét bemutató előadását, holott az az első volt ténylegesen a sorban. Azért tettem így, mert fontos volt erről is szólni, de korántsem abban az értelemben, ahogy ma a magyar politikai diskurzus szinte mindenhova behatol, mindent elfoglal. Ha a vele kapcsolatos személyes „közpolitikai” élményeimet kellene összefoglalnom, akkor csak azt hangsúlyoznám: Enyedi professzor hitt a jó és hiteles alkalmazott tudományos eredmények hasznosságban és felhasználhatóságában. Hogy e „használat” bekövetkezett-e, vagy másképpen fogalmazva a tükörbe belepillantottak-e az illetékesek... az már más kérdés. A tudományosan bizonyított, nem mindig szép (tér-)képekért nyilván nem lehet a tükröt hibáztatni.

Pálné akadémikus előadása azért volt igazán érdekes, mert a mindig elkötelezetten és érezhetően erős társadalmi szolidaritással dolgozó, alkotó, közszereplést is gyakran vállaló Enyedi György óvatos közpolitikai világát jelenítette meg, érdekes idézeteket is hozva tőle. (http://www.rkk.hu/rkk/conference/2017/Enyedi_emlekkonferencia/Palne_Kovacs_Ilona.pdf)

„Az aggodalom... nem sokat segít; elemezni, tervezni, dönteni kell.” – írta a *Falvaink sorsában* (1980). „Tervezési hibák akkor következnek be, ha a településalakítással nem a normális társadalmi folyamatokat kívánjuk szolgálni, hanem fordítva: egy elképzelt településdogmába próbáljuk a társadalmi mozgásokat beszorítani.” – hangzott el a mások által is felemlített, valóban mérföldkő fontosságú akadémiai székfoglalójában (1982). Vajon ma mit mondana? Tette fel az előadónk a kérdést. Valószínű azt, amit a fentebb már emlegetett könyvében *Regionális folyamatok Magyarországon* (1996) c. munkájában több mint két évtizede megírta: „A nemzetállam a 21. század küszöbén anakronizmus”, és „a kelet-közép-európai nacionalizmus nem beolvasztani, hanem kirekeszteni kíván”. S, mint Pálné leszögezte, talán valahol sejthette a jövőt: „Ez a decentralizált területirányítás a magyar etatista hagyományokkal nehezen fér össze, a centralizációs törekvések újraéledése állandó.” Halála előtt nem sokkal írta Enyedi György a következőt: „Szóval hol az igazság mostanában? Se itt, se máshol, de azért folyton keressük.” (*Tér és Társadalom* 2011/1.)

Vélem, s remélem, e rövid beszámolóból kiderül, ezt a kissé szarkasztikusnak tetsző kijelentésére alapuló „programot” valósítottuk meg Budapesten, a Magyar Tudományos

Akadémia székházában 2017. novemberében Enyedi professzorra emlékezve. Jó volt ezt megtenni, köszönet érte a szervezőknek és az előadónak. S ha valaki ezen ismertetés nyomán, s a mai technika segítségével előszóban is hallgatni szeretné ennek a bölcs, hivatását, munkáját, hazáját szerető tudósembernek a szavait: lépjen ide és szánjon ár egy szűk órát.

(http://euscreen.eu/item.html?id=EUS_F1B9E44922404F3B9F23B5BA18F63132)

Akkor ezen rendhagyó konferencia beszámoló elején idézett Arany költemény ugyanazon 24. versszakának első két sora is világossá válhat számára:

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt;”

4. *ábra.* Enyedi György 2009 szeptemberében, egy RKK-s ünnepségen az Alföldön

Csatári Bálint, Kecskemét – Szeged